

УДК 338.14

DOI: 10.31733/2078-3566-2020-2-275-279

Олександр КОСИЧЕНКО[®]
кандидат технічних наук, доцент

Маргарита МАКСИМОВА[®]
здобувач магістерського ступеня вищої освіти

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ТА ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ДОКУМЕНТІВ, ЩО ПОСВІДЧУЮТЬ ОСОБУ, ПІД ЧАС ПЕРЕТИНУ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Висвітлено основні проблеми захисту документів, що посвідчують особу під час перетину державного кордону України. Визначено, що правоохоронні органи все частіше виявляють підроблені документи під час перетину державного кордону. Факти підробки документів пов'язані з підвищенням рівня суспільної небезпеки, оскільки стосуються різних способів вивчення кримінальних правопорушень як в Україні, так і за її межами. Цьому сприяють не тільки економічно-політична нестабільність у державі, а й наявність в обігу паспортних документів старих зразків, у яких ступінь захисту від підробки не надто високого рівня, як у документах нового зразка. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням підроблених паспортних документів, неможливе без знань про засоби їх підробки, порядок огляду та особливості проведення відповідних експертиз.

Ключові слова: паспортні документи, експертиза, підробка, Державна прикордонна служба, правоохоронні органи.

Постановка проблеми. У сучасних науково-технічних умовах більшість методичних рекомендацій потребує покращення через втрату актуальності. Це потребує необхідності вдосконалення процедури проведення експертиз та застосування новітніх методів і засобів виявлення підробок у документах. У зв'язку з набуттям Україною статусу незалежної держави та визнанням її на міжнародній арені постає питання щодо належного захисту, оформлення, нормативно-правового забезпечення документів, що ідентифікують особу під час перетину державного кордону.

Сьогодні в нашій країні склалася ситуація, коли громадяни однаково використовують паспортні документи як зразка 2008, так і 2015 років. Звичайно, документи нового зразка мають більш високий ступінь захисту від підробки. Правильно налагоджена система документообігу багато в чому залежить від зовнішньої та внутрішньої політики держави, яка створює умови для функціонування безвізового режиму з одночасним вдосконаленням бланків документів, що ідентифікують особу під час перетину державного кордону. Використання новітніх технологій допомагає виявити підробку документів впродовж процедури перетину державного кордону та допомагає запобігти зростанню транснаціональної злочинності.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питання виявлення та вдосконалення захисту паспортних документів розглядали у працях вчені, як-от О. В. Ананьїн, О. Л. Кобилянський, Н. С. Карпова, В. С. Моцишина, В. Я. Радецька, Ю. М. Чорноус, О. В. Шведова та інші. Але складнощі, які часто виникають під час

© Косиченко О.О., 2020
ORCID iD : <https://orcid.org/0000-0002-6521-0119>
kosichenko-inform@meta.ua

© Максимова М.К., 2020
ORCID iD : <https://orcid.org/0000-0002-4405-2502>
rita.maxim20@gmail.com

проведення технічної експертизи, досліджувалися достатньо фрагментарно, що зумовлює необхідність опрацювання неврегульованих законодавством питань щодо використання найсучасніших методик під час здійснення експертиз.

Мета статті полягає у тому, щоб проаналізувати види підробок паспортних даних, встановити, які є шляхи удосконалення наявних методик виявлення фальшивих документів, визначити, які новітні технології використовують правоохоронні органи під час виявлення, розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з використанням несправжніх документів, і під час запобігання та попередження транснаціональної злочинності. Напрямки діяльності, спрямованої на осучаснення вітчизняних методик виявлення фальшивих документів, передбачають низку організаційно-правових заходів. У цій статті розглядаються такі організаційно-правові заходи: вивчення і узагальнення прийомів виявлення підробок документів нового й старого зразків; розробка пропозицій щодо вироблення якісного багатоступеневого механізму захисту бланків документів; виконання рекомендацій членів міжнародних організацій щодо захисту документів.

Виклад основного матеріалу. Одним з основних напрямків державної політики з питань національної безпеки та євроінтеграції України є запобігання транснаціональній організованій злочинності під час процедури перетину державного кордону України. Використання підроблених паспортних документів – це достатньо поширений засіб, який сприяє реалізації загроз різних видів організованої транснаціональної злочинності, особливо торгівлі людьми, терористичній діяльності, нелегальній міграції.

Важливим елементом боротьби з фальсифікацією паспортних документів є забезпечення ефективної судово-експертної діяльності відповідних підрозділів Державної прикордонної служби України (ДПСУ). Для проведення якісної судово-технічної експертизи паспортних документів необхідно ретельно аналізувати інформацію про сучасні способи підробки документів.

Потреба в постійному дослідженні ознак і методів підробок зумовлена стрімким розвитком поліграфічних засобів. Такий аналіз сприяє покращенню системи захисту документів, що надають право на перетин державного кордону України [1, с. 58–64].

Проблемам правового захисту документів від підробок та методам їхнього виявлення приділяли увагу науковці, як-от І. В. Білоус, А. В. Іщенко, С. М. Науменко, С. Д. Павленко, Л. С. Тальянчук, Н. В. Тутецька та інші.

Відповідно до статистичних даних Головного експертно-криміналістичного центру ДПСУ за 2016–2018 роки, найбільша частина нелегальних мігрантів, які потрапляють в Україну шляхом використання підроблених паспортних документів, є вихідцями з країн Близького Сходу, Африки, Азії, СНД. Правопорушники здебільшого застосовують часткове підроблення документів, а саме: заміну сторінки персональних даних, заміну фотокарток, унесення змін у реквізити документів, перепрошивку бланків документів, що означає повторне умисне прошивання аркушів документа для підміни справжнього і надання йому встановленої законом форми.

Органи охорони державного кордону України стверджують, що багато випадків часткового підроблення паспортів України відбувається у східних регіонах – на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та в деяких районах Донецької та Луганської областей [2].

Основними способами часткової підробки документів є механічне підчищення, що призводить до його знебарвлення через використання хімічних речовин (кислот, лугів, окислювачів та ін.), дописування та виправлення як в рукописному, так і машинописному текстах; заміна аркушів та фотозображень.

Науковці визначають такі засоби захисту від підроблення:

- технологічний, що полягає у внесенні до реквізитів документа певних ознак за допомогою спеціальних технологічних процесів (спеціальний папір, захисні волокна та водяні знаки);
- поліграфічний захист, що здійснюється за допомогою різних видів і способів поліграфічного друку (елементи графіки, мікродрук і приховані зображення, фонові сітки);
- фізико-хімічний захист, який полягає у використанні в складі матеріалів документа спеціальних речовин, наявність яких визначається такими методами, як флуоресцентні та фосфоресцентні фарби або фарби, що «світяться» під ультрафіолетовим світлом в обмеженому діапазоні кольорів, інфрачервоні фарби, якими наносять зображення, тексти та номери в документах, що посвідчують особу.

На жаль, не всі документи, що посвідчують особу, є достатньо захищеними, на-

приклад, сторінки посвідчення особи на повернення в Україну та посвідчення члена екіпажу не мають водяних знаків. Також у цих документах можна помітити відсутність захисних волокон.

У багатьох вітчизняних паспортних документах відсутня синтетична захисна нитка. Такий вид захисту наявний у паспортах США, Франції, Туреччини та інших країнах. Потрібно зазначити, що посвідчення члена екіпажу та посвідчення особи на повернення в Україну відрізняються від інших документів, що посвідчують особу, відсутністю обкладинки. Це створює додаткові ризики для підробки таких документів [3, с. 30–37].

На думку членів міжнародної асоціації ІКАО (англ. ICAO – International Civil Aviation Organization), для покращення якості українських документів, що посвідчують особу, треба розширити перелік способів додаткового захисту, а саме [4, с. 530–533]:

- на обкладинку та на всі сторінки документів наносити невидимі зображення та захисну стрічку з позитивним і негативним мікротекстом назви країни, що буде люмінесцювати під час ультрафіолетового випромінювання;
- дублювати зображення фотопортрета додатково ще на 2, 3 або 4 сторінках документа;
- серійний номер наносити способом високого друку не лише на одній сторінці; використовувати металографський друк;
- на краях сторінок конгревним тисненням, при якому утворюється рельєфне (випукле) зображення рисунка, зробити надрізи мікроперфорацією, що означає нанесення випуклого точкового зображення на документ.

Стаття 358 КК України передбачає відповідальність за підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, а також використання підроблених документів. Огляд документів законодавчо регламентується ст. 237 КПК України, однак огляд документів, що посвідчують особу, має певні специфічні особливості, оскільки це документи суворого обліку та звітності. Важливість такого огляду полягає у виявленні ознак підробки документів, що має значення для попередження правопорушень як на державному, так і міжнародному рівнях [5, с. 295].

Система та етапи перевірки документів, що посвідчують особу, визначені в «Інструкції з організації і здійснення перевірки документів громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перетинають державний кордон». Існують такі рівні перевірки зазначених документів: стандартна перевірка, яка буває спрощеною та повторною; поглиблена перевірка; експертне дослідження [6].

Стандартну перевірку проходять усі, без винятку особи, що мають намір перетнути державний кордон України. Для ефективного виявлення підробок на цьому етапі може використовуватися спеціальне технічне обладнання, наприклад, компактні прилади зі збільшувальним окуляром та ультрафіолетовими променями. Проте не всі працівники ДПСУ оснащені технічними засобами і використовують їх під час перевірки документів. Спрощена перевірка встановлена для громадян України та іноземців, які мають службові та дипломатичні паспорти.

Поглиблена перевірка здійснюється в разі сумнівів щодо дійсності або приналежності паспортного документа відповідній особі. За результатами такої перевірки робиться висновок спеціаліста у письмовій або електронній формі. Після цієї перевірки вилучений документ направляється на експертне дослідження, яке здійснюється Головним експертно-криміналістичним центром ДПСУ. Важливу роль під час експертного дослідження відіграють вільні експериментальні зразки. У Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз від 08.10.1998 року зазначається, що вільні зразки є не обов'язковими для експерта. Проте вони дозволяють провести більш якісне і більш точне дослідження, оскільки надаються в період часу, що наблизений до часу виконання досліджуваного документа, наприклад досліджуваний паспорт виготовлений у 2014 році, то і зразок відбирається за 2014 рік [7, с. 172–178].

Під час дослідження документів, що посвідчують особу, застосовують технічні засоби, наприклад транспортири, лупи, мікроскопи з окуляром-мікрометром. В експертному дослідженні паспортів використовують різні режими освітлення, а фіксація результатів такого методу проводиться за допомогою спеціального програмного забезпечення, як-от Regula, «ТЕД-34», відеоспектрального пристрою Foster+Freeman. За допомогою цієї техніки можна перетворити невидиме зображення у видиме, фотографуючи та фіксуючи його.

Достатньо поширеним методом виявлення підроблених документів є застосування інфрачервоного та ультрафіолетового випромінювання. Слід відмітити такий пристрій,

як Crime-lite 2, який забезпечує інтенсивне випромінювання у різних кольорових гамах, що дає змогу виявити сліди на документах під час дактилоскопічної експертизи.

«ТЕД-34» – це пристрій, що призначений для проведення оптичних досліджень документів. За допомогою цього пристрою можна вивчити характеристики матеріалів, якими нанесені зображення на документах; виконати спектральний аналіз; ввести зображення у комп'ютер та обробити їх на принтері.

Серед найсучасніших технічних засобів, якими користуються у своїй діяльності експерти підрозділів Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України та ДПСУ під час дослідження документів, є пристрої, як-от: Foster+Freeman VSC-QCI, ESED, FORAM, фотоапарати CANON, довідково-інформаційна система FRONTLINE DOCUMENTS SYSTEM.

Під час дослідження документів особливе місце займає судово-дослідницька фотографія. Для здійснення репродуктивної зйомки використовують цифрові фотоапарати CANON, які дозволяють виявити ознаки підроблення за допомогою візуальних та мікроскопічних способів.

Пристрій FORAM дозволяє вивчати якісні характеристики барвників у паспортних документах. Таке дослідження забезпечує визначення змінених та підроблених документів.

Прилад ESED перевіряє захисні характеристики документів, включаючи банкноти, паспорти та ID-картки. Цей прилад використовується і як стаціонарний, і як портативний, що дозволяє перевіряти документи, застосовуючи вбудовану лінзу і різні типи освітлення.

Під час порівняльного дослідження паспортів застосовують системи «Паспорт» та FRONTLINE DOCUMENTS SYSTEM. Ці системи містять відомості про ознаки справжності паспортів, а також документів щодо управління транспортними засобами.

В Україні гострою проблемою залишається технічне забезпечення експертних підрозділів, яке здебільшого є застарілим, але це не перешкоджає виконанню основних завдань.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що сучасні засоби захисту документів, що посвідчують особу, в цілому виконують функцію захисту таких документів від фальсифікації, проте відбувається постійне вдосконалення механізмів захисту шляхом упровадження новітніх технологій та запозичення міжнародного досвіду для покращення якості українських документів. Правоохоронним органам України потрібно модернізувати технічні засоби відповідно до сучасних реалій та завдань експертного дослідження документів.

Список використаних джерел

1. Ананьїн О. В., Чередниченко Д. К. Елементи захисту сучасних паспортних документів, що надають право іноземцям на перетинання державного кордону України, та характерні способи їх фальсифікації. *Криміналістичний вісник*. 2018. Вип. 29. С. 58–64.
2. Інфографіка на сайті Державної прикордонної служби України. URL: www.dpsn.gov.ua
3. Кобилянський О. Л. Спеціальні засоби захисту документів від підробки: криміналістична характеристика. *Криміналістичний вісник*. 2016. Вип. 26. С. 30–37.
4. Черноус Ю. М. Міжнародне співробітництво у розслідуванні злочинів. *Юридичні науки*. 2014. Вип. 2. С. 530–533.
5. Тихонова В. І. Дослідження документів, виготовлених за новітніми технологіями. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2016. Вип. 10. С. 295.
6. Про затвердження Інструкції з організації і здійснення перевірки документів громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перетинають державний кордон : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України № 407 від 05.06.2012 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE21395.html
7. Тальянчук Л. С. Криміналістичне дослідження документів, що посвідчують особу при перетині державного кордону України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. Вип. 5. С. 172–178.

Надійшла до редакції 08.04.2020

References

1. Ananin O. V., Cherednychenko D. K. Elements of protection of modern passport documents, which give foreigners the right to cross the state border of Ukraine, and characteristic ways of their falsification].

Kryminalistychnyi visnyk. 2018. Vyp. 29. S. 58–64. [Ukr].

2. Infografika na сайті Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy [Infographic on the website of the State Border Guard Service of Ukraine]. URL: www.dpsn.gov.ua

3. Kobylianskyi O. L. Spetsialni zasoby zakhystu dokumentiv vid pidrobky: kryminalistychna kharakterystyka [Special means of protecting documents against forgery: forensic characteristics]. Kryminalistychnyi visnyk. 2016. Vyp. 26. S. 30–37. [Ukr].

4. Chornous Yu. M. Mizhnarodne spivrobitnytstvo u rozsliduvanni zlochyniv [International cooperation in the investigation of crimes]. Yurydychni nauky. 2014. Vyp. 2. S. 530–533. [Ukr].

5. Tykhonova V. I. Doslidzhennia dokumentiv, vyhotovlenykh za novitnymi tekhnolohiiamy [Research of documents made using the latest technologies]. Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky. 2016. Vyp. 10. S. 295. [Ukr].

6. Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii i zdiisnennia perevirky dokumentiv hromadian Ukrainy, inozemtsiv ta osib bez hromadianstva, yaki peretynaiut derzhavnyi kordon [On approval of the Instruction on the organization and verification of documents of Ukrainian citizens, foreigners and stateless persons crossing the state border] : nakaz Administratsii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy № 407 vid 05.06.2012 r. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/RE21395.html [Ukr].

7. Taliachuk L. S. Kryminalistyчне doslidzhennia dokumentiv, shcho posvidchuiut osobu pry peretyni derzhavnoho kordonu Ukrainy [Forensic investigation of identity documents when crossing the state border of Ukraine]. Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav. 2016. Vyp. 5. S. 172–178. [Ukr].

SUMMARY

Maksymova M. K., Kosychenko O. O. Peculiarities of protection and ways of prevention and ways of prevention of falsification of documents identifying at the cross-border of Ukraine. The main ways of protection of identity documents when crossing the state border of Ukraine are highlighted. It is determined that law enforcement agencies are increasingly detecting forged documents when crossing the state border. Document forgery is linked to an increase in the level of public danger, as it relates to different ways of investigating criminal offenses in Ukraine and abroad. This is facilitated not only by economic and political instability in the country, but also by the presence in circulation of passport documents of old specimens in which the degree of protection against counterfeiting is not too high, as in the documents of the new specimen. It is impossible to investigate criminal offenses related to the use of fake passport documents without knowledge of the means of their forgery, the procedure of inspection and the peculiarities of conducting the relevant examinations. It should be noted that document forgery is constantly being improved, so law enforcement agencies need to use state-of-the-art technical devices to respond to the challenges of time. Not only insufficient funding from the state, but also inadequate professional training of employees who deal with identification of fake passport documents, the scraps do not have the proper level of use of technologies that enable identification of passport technologies, which complicates the implementation of the latest technologies in the activities of law enforcement agencies. In order to expose criminals falsifying passport documents, one must not only be thoroughly aware of criminal procedural law, but also be able to put it into practice. For detailed examination of passport documents at the border crossing, it is necessary to rely on both legislative acts and departmental instructions, which specifically explain certain aspects of detecting counterfeits. Exposing criminals, who use false documents will, in the future, counteract transnational crime, which poses a great deal of damage both nationally and internationally. In Ukraine, technical support for expert units remains a major problem, which is more outdated, but this does not prevent the main tasks from being fulfilled. It can be concluded that the modern document security instruments, as a whole, perform the function of protecting such documents from fraud, but there is a continuous improvement of security mechanisms through the introduction of the latest technologies and borrowing of international experience to improve the quality of Ukrainian documents. The law enforcement agency of Ukraine needs to modernize its technical means in accordance with the current realities and tasks of expert examination of documents.

Keywords: *passport documents, examination, forgery, state border service, law enforcement.*